

УДК 342.84

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.18>

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Кошляк Наталія Едуардівна,

аспірант кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті обґрунтовано теоретико-прикладні аспекти забезпечення органами місцевого самоврядування основних потреб внутрішньо переміщених осіб. У системі органів публічної влади органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні прав внутрішньо переміщених осіб, оскільки громада є найближчою до їхніх проблем і потреб.

Розкрито теоретичні та практичні аспекти забезпечення органами місцевого самоврядування адміністративних, соціальних і медичних послуг для внутрішньо переміщених осіб, освітніх та інших культурних послуг. Обґрунтовано забезпечення політичного представництва внутрішньо переміщених осіб на місцевому рівні та необхідність їх інтеграції до системи локальної демократії.

Визначено, що органи місцевого самоврядування наділені спеціальними повноваженнями з питань забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, зокрема з інформування, забезпечення житлових потреб і земельних прав внутрішньо переміщених осіб, забезпечення та надання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я, забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до права на освіту, забезпечення соціального захисту, опіки й піклування стосовно внутрішньо переміщених дітей тощо. Окремі органи місцевого самоврядування вдаються до засобів і способів підтримки внутрішньо переміщених осіб, що не стосуються виконання їхніх прямих повноважень, демонструють ініціативність, відкритість та небайдужість. Важливим є підвищення рівня знань та формування досвіду вирішення поточних проблем застосування законодавства в умовах воєнного стану, посилення відповідальності й мотивації муніципальних службовців, зміцнення їхніх морально-етичних і патріотичних переконань. Необхідно забезпечити отримання спеціальних знань із питань підтримки внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від бойових дій, безпосередньо у громаді.

Незважаючи на те, що підтримка внутрішньо переміщених осіб обтяжує територіальну громаду та органи місцевого самоврядування, громада зацікавлена в їх інтеграції. Значний обсяг відповідальності та навантаження на об'єднані територіальні громади у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб повинен компенсуватися відповідними субвенціями з державного бюджету.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, органи місцевого самоврядування, дискреція, адміністративні послуги, соціальні послуги, право на освіту.

Koshliak Nataliia. Theoretical and applied aspects of providing the rights and freedoms of internally displaced persons by local self-government bodies

The article substantiates the theoretical and practical aspects of providing the basic needs of internally displaced persons by local self-government bodies. In the system of public authorities, local self-government bodies play a crucial role in ensuring the rights of internally displaced persons, as the community is closest to their problems and needs.

The theoretical and practical aspects of providing administrative, social, and medical services for internally displaced persons by local self-government bodies are disclosed; as educational and other cultural services. The provision of political representation of internally displaced persons at the local level and integration of internally displaced persons into the system of local democracy is justified.

It was determined that local self-government bodies are empowered with special powers to ensure the rights and freedoms of internally displaced persons, in particular to inform, to ensure the housing needs and land rights of internally displaced persons, provision and provision medical assistance in communal healthcare facilities, to ensure access of internally displaced persons to the right to education, on providing social protection, guardianship, and care for internally displaced children, etc. Individual local self-government bodies resort to means and methods of supporting internally displaced persons that do not relate to the performance of their direct powers, demonstrating initiative, openness, and concern. It is important to increase the level of knowledge and build experience in solving current problems of the application of legislation in conditions of martial law, strengthening the responsibility and motivation of municipal employees, strengthening their moral and ethical and patriotic beliefs. It is necessary to ensure the acquisition of special knowledge on issues of support for internally displaced persons and persons affected by hostilities directly in the community.

Even though supporting internally displaced persons burdens the territorial community and local self-government bodies, it is interested in their integration. The significant responsibility and burden on the united territorial communities in ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons should be compensated by appropriate subventions from the state budget.

Key words: *internally displaced persons, local self-government bodies, discretion, administrative services, social services, right to education.*

Актуальність дослідження місця органів місцевого самоврядування в забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб на сучасному етапі зумовлена тим, що в результаті масштабного вимушеного переміщення, спровокованого воєнною агресією Російської Федерації, основне навантаження щодо прийому та інтеграції громадян лягло саме на громади.

У системі органів публічної влади органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), оскільки громада є найближчою до їхніх проблем та потреб.

Громадяни, які вимушено перемістилися із зони проведення бойових дій, очікують від органів місцевого самоврядування приймаючої громади активної участі у вирішенні їхніх проблем, а також підтримки. Отже, дослідження повноважень муніципальної влади у сфері підтримки ВПО дасть можливість виробити пропозиції щодо вдосконалення відповідної роботи.

Питання інтеграції, захисту, підтримки внутрішньо переміщених осіб вивчали такі вчені-правники, як Н. Анісімов, М. Баглай, Ю. Бисага, А. Георгіца, Ю. Дмитрієв, І. Жаровська, В. Лазарєв, Є. Лібанова, В. Потапова, П. Рабінович, Т. Семігіна, Г. Христова, В. Шаповал, Т. Юдіна та інші. Дослідження специфіки реалізації повноважень органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення прав і свобод ВПО проводили О. Бочковий, Н. Ісаєва, А. Коршун, Є. Мінакова, Л. Наливайко та інші

вчені. Нові наукові розвідки щодо правового становища ВПО неможливо проводити, абстрагуючись від попереднього досвіду, проте наразі акценти мають бути поставлені саме на активізмі інституційної системи щодо вирішення первинних і поточних проблем ВПО.

Мета статті – обґрунтувати теоретико-прикладні аспекти забезпечення органами місцевого самоврядування основних прав, свобод і потреб ВПО.

Для нормалізації тимчасового перебування ВПО у громадах та потенційної їх інтеграції органи місцевого самоврядування мають орієнтуватися насамперед на забезпечення доступності адміністративних і соціальних послуг, а також на створення економічних, соціальних, побутових умов для перебування таких осіб у приймаючій громаді.

Для інтеграції ВПО важливо протидіяти стереотипам та випадкам дискримінації, які з'являються, зокрема, через інформаційно-психологічні операції держави-агресора та поширені нею наративи. У зв'язку із цим доцільно зупинитися на розкритті деяких повноважень органів місцевого самоврядування, що суттєво сприяють забезпеченню прав і свобод ВПО та їх інтеграції у громади.

Насамперед розглянемо питання забезпечення органами місцевого самоврядування адміністративних, соціальних та медичних послуг для ВПО. У результаті децентралізації влади громади отримали ширші повноваження, ресурси й відпові-

дальність у сфері надання адміністративних і соціальних послуг. Перелік таких послуг змінюється та розширюється залежно від потреб громадян, тому в більшості громад уже створені центри надання адміністративних послуг, центри соціального захисту населення та портали електронних послуг.

Найважливішою адміністративною послугою для осіб, які вимушено переміщуються, є взяття на облік як внутрішньо переміщеної особи. Наразі майже всю відповідальність за надання такої послуги покладено на органи місцевого самоврядування приймаючої громади. Реєстрацію внутрішньо переміщеної особи – внесення інформації про неї до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб – здійснюють або управління соціального захисту населення, або уповноважені особи виконавчого органу місцевої ради, або центри надання адміністративних послуг. Після отримання довідки про взяття на облік ВПО особа отримує можливість користуватися підтримкою держави, приймаючої громади та міжнародного співтовариства.

Отримання статусу ВПО не приводить до автоматичного призначення статусу особи, яка опинилася у складних життєвих обставинах. Відповідно до ч. 15 ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» ВПО належать до осіб/сімей, які мають найвищий ризик потрапити у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників (вразливі категорії населення) [1]. Органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за надання основних соціальних послуг громадянам, які опинилися у складних життєвих обставинах, з урахуванням їхніх потреб.

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р. органи місцевого самоврядування, використовуючи делеговані повноваження, реалізують державну політику з питань соціального захисту населення [16]. Їхніми завданнями є, зокрема, підтримка ВПО, підтримка сім'ї, призначення й виплата соціальної допомоги, компенсацій і виплат, надання пільг і субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг тощо. Для реалізації повноважень органів місцевого само-

врядування з надання соціальних послуг у громадах створюються структурні підрозділи – управління соціального захисту населення та різноманітні комунальні центри соціальної підтримки. Варто акцентувати на тому, що надання соціальних послуг здійснюється виключно за стандартами Міністерства соціальної політики України.

Соціальні й адміністративні послуги органів місцевого самоврядування спрямовані на задоволення потреб усіх категорій населення громади, зокрема ВПО. Соціальні та адміністративні послуги надаються вразливим категоріям населення, хоча фахівці констатують недостатність регулювання цієї діяльності на державному рівні. ВПО отримують соціальні та адміністративні послуги на загальних засадах і за допомогою загальних підходів. Органи місцевого самоврядування майже не застосовують індивідуальний підхід до ВПО, послуги надаються без урахування специфіки їх становища [2, с. 130]. Наразі ВПО є активними користувачами адміністративних та соціальних послуг у приймаючих громадах, тому важливо зосереджувати увагу на їх територіальній, організаційній, інформаційній доступності.

Медичні послуги для ВПО є важливим фактором інтеграції і нормалізації процесу перебування у приймаючих громадах. Особливо це стосується сімей із дітьми, літніми особами та особами, які мають хронічні захворювання, тощо. Доступність медичних послуг у деяких випадках є визначальним фактором вибору приймаючої громади.

Внутрішнє переміщення в нову громаду не позбавляє особу права на медичну допомогу та не може бути підставою позбавлення доступу до такої допомоги. Медична система на загальнодержавному рівні гарантує для ВПО можливість звернутися за власним вибором до будь-якого медичного закладу незалежно від місця фактичного проживання. При цьому варто позитивно оцінити медичну реформу, яка уможлиблює мобільність споживачів медичних послуг та вільний вибір і зміну сімейних лікарів. Саме сімейний лікар в умовах воєнного стану забезпечує доступність отримання ВПО більшості медичних послуг, а організація дистанційної системи комунікації пацієнтів із лікарями суттєво спрощує їх надання.

Унаслідок децентралізації влади більшість медичних закладів переведено в комунальну власність та під управління органів місцевого самоврядування. Водночас передача повноважень у сфері охорони здоров'я від держави до органів місцевого самоврядування ще не завершена. Це викликає труднощі із забезпеченням медичних послуг в окремих територіальних громадах.

Далі проаналізуємо забезпечення освітніх та інших культурних послуг органами місцевого самоврядування для ВПО. Право на освіту є одним із провідних прав ВПО, оскільки доступ до освіти є важливим для економічного, соціального й культурного розвитку особи. Право на освіту сприяє інтеграції ВПО до територіальної громади, до якої вони переселилися. Істотним культурно-духовним правом є право ВПО на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. До духовно-культурних прав і свобод ВПО також традиційно відносять право на інформацію, яке має визначальне значення [3, с. 132–133]. Право на освіту гарантують для ВПО як державні органи, так і органи місцевого самоврядування.

Одним із надскладних завдань для територіальних громад у здійсненні процесу децентралізації влади є управління освітою. Органам місцевого самоврядування всіх громад разом з отриманням бюджетних преференцій та управлінських повноважень необхідно взяти на себе складне завдання й відповідальність за створення ефективного управління системою освіти [4]. Передача повноважень з управління освітою та освітніми закладами на місцевий рівень у процесі децентралізації влади сприяє посиленню уваги до освіти ВПО, які прибули до громад. Органам місцевого самоврядування необхідно відстежувати особливі освітні потреби вимушено переміщених дітей, забезпечувати їх доступ до додаткової підготовки [5, с. 166; 6]. Органи місцевого самоврядування мають хоча й обмежені, проте дієві повноваження щодо забезпечення доступу ВПО до освіти на всіх її рівнях: дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та навіть частково вищої освіти.

Діти – внутрішньо переміщені особи мають право на першочергове зарахування

до дошкільного закладу освіти відповідно до п. 10 Положення про заклад дошкільної освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. Довідка про взяття на облік ВПО є підставою для першочергового зарахування до дошкільного закладу [7]. Орган місцевого самоврядування повноважний ухвалити рішення про надання додаткових пільг для дітей, зокрема на безоплатне харчування, підвезення з місця проживання тощо.

З метою гарантування права на доступ до шкільної освіти для ВПО забезпечено можливість на власний розсуд приймати рішення про продовження дистанційного навчання у своєму навчальному закладі (якщо така форма навчання організована) або продовження навчання в закладі приймаючої громади. Зарахування дитини – внутрішньо переміщеної особи також здійснюється першочергово.

Що стосується шкільної освіти, яка здійснюється за державними стандартами, то органи місцевого самоврядування приймають рішення про очне чи дистанційне провадження освітнього процесу з огляду на безпекову ситуацію у громаді та готовність загальноосвітніх закладів до очної роботи.

На практиці ВПО не мають повноцінного доступу до шкільної освіти. Застосування індивідуального підходу в закладах освіти та позитивних дій органами публічної влади є виправданими засобами вирішення цієї проблеми [5, с. 157]. Впливати на покращення становища дітей – внутрішньо переміщених осіб органи місцевого самоврядування можуть через застосування позитивних дій (забезпечення безкоштовного відпочинку, пільгового або безкоштовного проїзду у громадському транспорті тощо).

Органи місцевого самоврядування не мають прямого чи опосередкованого впливу на провадження освітніх послуг у закладах вищої освіти, проте вони уповноважені вчиняти позитивні дії щодо забезпечення доступності вищої освіти для ВПО. Зокрема, органи місцевого самоврядування можуть активно інформувати ВПО про можливості у сфері отримання професійно-технічної, передвищої та вищої освіти, а також долучатися до організації профорієнтаційних заходів на рівні громади тощо.

Культурні послуги на рівні громади під час воєнного стану надаються обмежено з мотивів гарантування безпеки громадян. Низка закладів культури призупинили свою діяльність та переформатувалися у волонтерські штаби, центри підтримки й розміщення ВПО. Однак навіть в умовах воєнного стану у громадах відбуваються культурні, духовні, патріотичні та спортивні заходи нового формату, пристосовані до воєнних реалій. Організація органами місцевого самоврядування благодійних творчих заходів, зокрема на підтримку ВПО, стала поширеною практикою в Україні, що дає можливість вирішити низку проблем адаптації та соціальної інтеграції цієї категорії осіб у приймаючі громади.

Отже, повноцінному забезпеченню культурних послуг органами місцевого самоврядування для ВПО має передувати вирішення соціальних, економічних та побутових проблем. Культурні права й свободи дають ВПО змогу інтегруватися в життя громади, нормалізувати життя дітей – внутрішньо переміщених осіб, здобути нові соціальні зв'язки, які подекуди більш важливі для гармонійного життя людини, ніж матеріальні блага.

Окремі органи місцевого самоврядування вдаються до засобів і способів підтримки ВПО, що не стосуються виконання їхніх прямих повноважень, демонструючи ініціативність, відкритість і небайдужість. Органи місцевого самоврядування виявляють ініціативу щодо пошуку житла та роботи для ВПО, сприяють соціальній інтеграції ВПО через культурні заходи, налагоджують комунікацію з благодійними та волонтерськими організаціями в інтересах ВПО, розподіляють і надають гуманітарну допомогу, сприяють у вирішенні побутових проблем тощо. Така практика демонструє повноцінну сформованість в Україні місцевого самоврядування на основі цивілізаційних правових принципів та принципів моралі.

Підводячи підсумок аналізу діяльності органів місцевого самоврядування із забезпечення прав і свобод ВПО, надання їм підтримки та основних послуг із метою забезпечення їхніх прав і свобод, варто зазначити, що особлива, індивідуалізована увага муніципальної влади має бути зосереджена на таких категоріях осіб: 1) ВПО,

які перемістилися після 24 лютого 2022 р.; 2) ВПО, які переміщувалися з 2014 р. до повномасштабного вторгнення; 3) ВПО, які зазнали повторного переміщення через подібні обставини; 4) осіб, які на законних підставах представляють ВПО, піклуються про них. Підходи, що можуть бути застосовані органами місцевого самоврядування до забезпечення прав і свобод ВПО, мають базуватися саме на специфіці правового статусу й фактичного становища таких осіб.

Не варто залишати без особливої уваги й ті категорії осіб, на яких вимушене переміщення чинить прямий і непрямий вплив, а саме: 1) осіб, які приймають у себе ВПО чи допомагають ВПО особисто; 2) волонтерів, представників неурядових і благодійних організацій, які надають допомогу ВПО; 3) представників державних закладів, установ та організацій, які надають послуги й підтримку ВПО (заклади освіти та культури, медичні заклади, система безоплатної допомоги тощо); 4) представників приймаючої громади тощо. Для таких осіб важливою є організаційна, інституційна, освітня, психологічна та інша нематеріальна підтримка.

Далі варто розглянути питання забезпечення політичного представництва ВПО на місцевому рівні та інтеграції ВПО до системи локальної демократії. У приймаючих громадах ВПО потребують не тільки належної підтримки, а й політичного представництва від осіб, яких вони можуть обирати на місцевих виборах у випадку інтеграції у громаду та проживання на постійній основі. Загалом ідентифікатором інтегрованості ВПО у громаду є активний інтерес до її життя, участь у її розвитку та вирішенні проблем місцевого значення.

Не всі ВПО мають намір інтегруватися у приймаючій громаді, проте поточна участь у прийнятті управлінських рішень із питань місцевого значення уможливіє вирішення їхніх особистих проблем та забезпечення їхніх прав і свобод органами місцевого самоврядування. Це також можливе й без інтеграції у громаду.

ВПО можуть привертати увагу до своїх проблем та отримувати зворотний зв'язок від органів місцевого самоврядування через доступні й оперативні форми партисипативної демократії, наприклад: електронні петиції, консультації з громад-

ськістю та громадські слухання, місцеві ініціативи, громадський медіаконтроль, громадські експертизи, інтернет-голосування й опитування, загальні збори громадян, публічні демонстрації та протести тощо.

Участь ВПО в локальній демократії через використання партисипативних форм сприяє вирішенню органами місцевого самоврядування значущих для ВПО проблем, а також підвищенню ефективності діяльності органів місцевого самоврядування із забезпечення їхніх прав і свобод.

Своєю чергою проблеми забезпечення прав і свобод ВПО на місцевому рівні виникають через те, що місцеві політики та програми не орієнтовані на їхні потреби й інтереси. Лише шляхом постійного діалогу з ВПО можна забезпечити обізнаність органів місцевого самоврядування про специфічні потреби цієї категорії громадян. З метою створення умов для широкої безпосередньої та повноцінної участі ВПО в місцевому самоврядуванні важливо адаптувати впроваджені у громадах форми партисипаторної демократії до їх використання вимушеними переселенцями. Важливим є інформування ВПО про наявні форми участі в локальній демократії.

Позитивні зобов'язання держави щодо забезпечення доступу ВПО до політичних прав не можуть бути скасовані у випадку конфлікту та вимушеного переміщення. Така позиція закріплена в низці міжнародних актів та резолюцій у сфері забезпечення політичних прав і свобод [3, с. 85; 14]. Отже, окремо необхідно зупинитися на участі ВПО в місцевих виборах.

Відсоток, який становлять ВПО від загальної кількості виборців, можна припустити лише умовно. Доступність реалізації виборчих прав ВПО на місцевих виборах залежить від таких умов: належного правового забезпечення; інформування ВПО про доступні можливості у сфері виборчого процесу, реалізації їхніх виборчих прав; організації виборчого процесу та механізму зміни виборчої адреси; доступу до судового й позасудового захисту порушених прав та інтересів ВПО у сфері виборчого процесу; інклюзивності виборчого процесу та його безпечності в умовах пандемії COVID-19 [7, с. 34; 8, с. 268; 9, с. 335]. Після нової хвилі масштабного внутрішнього вимушеного переміщення така статистична інфор-

мація також відсутня. Однак не варто вважати це нагальною проблемою, оскільки на період воєнного стану проведення виборів не допускається.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування [12]. Проте після припинення чи скасування дії режиму воєнного стану буде відновлено перебіг виборчого процесу та будуть призначені чергові вибори загальнодержавного й місцевого рівня. Отже, питання політичної участі ВПО в місцевих виборах актуалізується, проте реалізація цього права складна.

Упродовж 2019 р. та 2020 р. виборче законодавство було суттєво вдосконалене в питаннях забезпечення реалізації громадянами своїх виборчих прав на місцевому рівні. Практичне підвищення доступу ВПО до виборчих прав на місцевих виборах забезпечене завдяки можливості як безпосередньо звернутися до відділів ведення Державного реєстру виборців, так і подати заяву в електронній формі на сайті Державного реєстру виборців або ж на сайті Центральної виборчої комісії з використанням цифрового електронного підпису. Саме останній спосіб звернення – дистанційна подача заяви засобами електронного кабінету виборця – став найпопулярнішим у 2020 р., що зумовлено організаційною зручністю, доступністю та безпечністю в контексті пандемії COVID-19 [11, с. 32; 13]. Цей досвід української важливий для прогнозування проблематики потенційної участі ВПО в місцевих виборах у післявоєнний період.

Досвід проведення місцевих виборів у 2020 р. довів, що, попри важливість забезпечення доступу ВПО до місцевих виборів, ця процедура не повинна бути примітивною. Необхідно передбачати ризики та не допускати маніпулювань зі зміною виборчої адреси. Місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування важливо інформувати громадянську про доступність виборчих прав і про процедуру зміни виборчої адреси

для ВПО [10; 11, с. 35]. Доступність виборчих прав ВПО залежить від якісної правової основи, завчасного й комплексного їх інформування, забезпечення доступного та інклюзивного виборчого процесу, спрощення механізму зміни виборчої адреси тощо [3, с. 94; 15, с. 224]. Органи місцевого самоврядування безпосередньо можуть впливати на доступність реалізації виборчих прав ВПО через забезпечення їх інформаційної підтримки.

На основі проведеного дослідження можна зробити певні висновки.

По-перше, органи місцевого самоврядування наділені спеціальними повноваженнями з питань забезпечення прав, свобод та інтересів ВПО, зокрема з інформування, забезпечення житлових потреб і земельних прав ВПО, забезпечення та надання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я, забезпечення доступу ВПО до права на освіту, забезпечення соціального захисту, опіки й піклу-

вання стосовно внутрішньо переміщених дітей тощо. Значний обсяг відповідальності та навантаження на об'єднані територіальні громади у сфері забезпечення прав і свобод ВПО має компенсуватися відповідними субвенціями з державного бюджету.

По-друге, в умовах воєнного стану та подолання наслідків воєнної агресії Російської Федерації актуалізується та загострюється питання професіоналізму і професіоналізації органів місцевого самоврядування, зокрема в аспекті забезпечення прав і свобод ВПО. Важливим є підвищення рівня знань та формування досвіду вирішення поточних проблем застосування законодавства в умовах воєнного стану, посилення відповідальності й мотивації муніципальних службовців, зміцнення їхніх морально-етичних і патріотичних переконань. Необхідно забезпечити отримання спеціальних знань із питань підтримки ВПО та осіб, які постраждали від бойових дій, безпосередньо у громаді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73.
2. Наливайко Л., Бочковий О., Мінакова Є. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації влади. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 130–136.
3. Коршун А. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб: теоретико-правовий аспект : дис. ... докт. філософії : 081 «Право». Дніпро, 2021. 231 с.
4. Реформа освіти в умовах децентралізації. *Децентралізація в Україні* : вебсайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/education>.
5. Ісаєва Н. Соціально-економічні та культурні права і свободи внутрішньо переміщених осіб та гарантії їх реалізації: теоретико-правова характеристика : дис. ... докт. філософії : 081 «Право». Дніпро, 2021. 256 с.
6. Наливайко Л., Чепик-Трегубенко О. Децентралізація публичної влади в умовах формування громадянського общества и евроинтеграции Украины. *Leges si Viata*. 2017. № 1/2(301). С. 121–125.
7. Про затвердження Положення про заклад дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-%D0%BF#Text>.
8. Nalyvaiko L., Orieshkova A. Internally Displaced Persons: Theoretical and Legal Aspects. *Human rights as a base for the implementation of European legal values in Ukraine and the Republic of Poland in the context of civil society development* : collective monograph. Lublin : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019. P. 268–291.
9. Peculiarities of Realization of the International Mechanism for the Protection of the Rights of Victims of Armed Conflict in the East of Ukraine / A. Kolb, M. Hrushko, H. Teteriatnyk, O. Chepik-Trehubenko, O. Kotliar. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. № 71. P. 334–349.
10. Nalyvaiko L., Chepik-Tregubenko O. Ensuring the electoral rights of internally displaced persons at local elections: problems of theory and practice. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2018. Special issue. № 2(92). P. 59–63.

11. Наливайко Л., Мінакова Є. Забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до виборчих прав на місцевому рівні (на основі досвіду проведення місцевих виборів 2020 року): теоретико-прикладний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск. № 2(115). С. 31–36.

12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

13. Мінакова Є. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2021. 244 с.

14. Наливайко Л., Чепік-Трегубенко О. Децентралізація влади в Україні в умовах розбудови демократичного громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 44–47.

15. Minakova Ye., Nalyvaiko I. Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3(47). С. 223–227.

16. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.